

A „Kolozsvári Nevelői Kör“ története.

Az 1840-es években az erdélyi magyar politikai, gazdasági és közművelődési életben egyre nagyobb tért hódítanak a Széchenyi által megindított reformeszmék. Gyakorlati megvalósításukra is sok értékes kísérlet történik. Pestnek az ország irodalmi és szellemi központjává való fejlődésével a külön erdélyi tudat látszólag elhalványul, Aranka és Döbrentei kísérleteit a külön erdélyi irodalmi és tudományos élet megteremtésére nem lehet tovább folytatni, mert a jelentősebb irodalmi megnyilatkozásokat Pest vonzza magához, maga az erdélyi szellemi élet mégsem hanyatlik úgy le, mint ahogy azt egyes irodalomtörténészeink feltűntetik. A Méhes Sámuel Nemzeti Társalkodójában már 1830-ban azt olvashatjuk, hogy „Erdélynek Magyarország körül kell forogni, attól fényt és sugárt kell kölcsönözni“. Sőt már maga az unió gondolata is fölvetődik, habár ezúttal még csak bátortalan kívánság formájában. „Nem volna-e szükség és hasznos — írja tovább a cikkíró — Erdélynek Magyarországgal egyesülni?“ Ettől kezdve az erdélyi országgyűléseket is ez a két törekvés kezdi mozgatni: egyrészt a magyarországi reformeszmék megvalósítása és az azzal kapcsolatos sérelmi politika, majd pedig az unió gondolata. Az erdélyi országgyűlések azonban, heves harcok után, kevés eredményt hoztak. Történetíróink ítélete szerint az erdélyi közélet sokkal konzervatívabb, maradibb magatartást tanúsított, mint a magyarországi.

Az erdélyi irodalmi életet figyelve ezekben az években, alig-alig találkozunk egy-egy jelentősebb eseménnyel. Jósika regényei már Pesten, a biztosabb sikert ígérő fővárosban jelennek meg. Erdélyben csak főiskolai zsebkönyvek látnak napvilágot: közülök különösen a *Remény* válik híressé. Közben-közben tudományos könyvek, főleg történeti munkák keltenek nagyobb feltűnést.

Mindez nem jelenti azt, hogy az erdélyi szellemi élet elmaradott és közönyös lett volna. Az erdélyi magyar értelmiség valóban felismerte, hogy az átalakuló szellemi életben megváltozott szerep vár reá. Magyarországról „kölcsönzött fényt“, de azzal saját kérdéseit igyekezett megvilágítani és megoldani. Hogy a Széchenyi eszméit nem csupán egypár lelkes szerkesztő, cikkíró hirdette, azt különösen a korabeli ifjúsági olvasótársaságok, önképzőkörök története, valamint a levelezés bizonyítja. A Gáspár János naplójegyzeteiből tudjuk, hogy a nagyenyedi főiskolai ifjúság pártokra szakadva vitatta meg a kor irodalmi eszméit, a Jelenkort olvasta, Széchenyi és Wesselényi kiválóságán vitatkozott. A kolozsvári ref. kollégium önképzőköriében a *Hitel*-t olvasták és beszéltek meg. Az ifjúsági

¹ *Kemény Zsigmond Tanulmányai*, I. 75. l.

egyesületek, valamint a városi kaszinók célkitűzéseiben Széchenyi eszméivel, törekvéseivel találkozunk. Kemény Zsigmondnak azt a véleményét, hogy „Erdély Széchenyit csodálta“,¹ a maga teljes értékével kell elfogadnunk.

Széchenyi eszméinek hatását és a velük összefüggő szellemi felpozíciót azonban nem csupán vitatkozásokban és lelkes kijelentésekben látjuk, hanem tettekben is. Az 1840-es években egymást érik a gyakorlati kezdeményezések Kolozsvárt. Ezek között kell megemlítenünk az *Erdélyi Múzeum*-ot, melyet nagyajtai Kovács István már az 1841-i országgyűlésen akart megalapítani, — tervének meghiúsulását csak külső akadályok okozták, — az „Erdélyi Gazdasági Egyesület“-et, melynek már 1844 óta jelentékeny irányító, serkentő szerepe volt az erdélyi gazdasági életben, az „Erdélyi Kölcsönös Jégkármentő Társaság“-ot; az „Erdélyi Könyvtári Egyesület“-et, mely közel száz aláírójával a széleskörű kolozsvári tudományos érdeklődést bizonyítja, és a „Kolozsvári Nevelői Kör“-t.

Az egykori kolozsvári sajtó élénk figyelemmel kísérte a különböző egyesületekben meginduló munkát; terjedelmes beszámolóival, a felvetett kérdésekkel kapcsolatos cikkeivel igyekezett a közvéleményt is kedvezően befolyásolni. Különösen a Méhes Sámuel szerkesztette „Erdélyi Híradó“-ban és a Brassai Sámuel „Vasárnapi Újság“-jában vehetjük észre a Széchenyi irányítását követő, meggondolt, újító szellemet. Mindkét lap mérsékelt, komoly hangot használt és főképpen olvasóközönsége nevelésére, egy haladóbb gondolkodásmód kialakítására törekedett. Szerkesztőik tanárok voltak, így nem csodálhatjuk, hogy gyakran közöltek iskolai, tanügyi híreket és nevelési cikkeket is. De a nevelési kérdéseket a Szilágyi Ferenc által szerkesztett, konzervatív jellegű „Múlt és Jelen“ is figyelemmel kísérte. A szerkesztők nyilván tudatában voltak annak, hogy az iskolai, nevelési kérdések megoldásától függ a magyarság fejlődése, s azzal is, hogy a közművelődés kérdése az egész olvasóközönséget érdekli.

Habár a korabeli sajtóközlemények be is számoltak a *Kolozsvári Nevelői Kör* megalakulásáról és munkássága egy részéről, a Kör teljes történetét mégis csak a Gáspár János hagyatékában megmaradt jegyzőkönyvekből, jegyzetekből és levelekből ismerhetjük meg. Gáspár János hagyatékának ez a része kéziratban maradt a nagyenyedi Bethlen-Kollégium könyvtárában. Eddig még nem foglalkoztak vele, pedig a rövid életű *Nevelői Kör* működése megérdemli a figyelmet, mert ez volt az első erdélyi magyar nevelési egyesület, s rövid működése alatt elmélyült munkára törekedett, korszerű gondolatokat vetett fel és indított meg a megvalósítás felé. Munkája, törekvései magának az erdélyi közművelődésnek érdekes szakaszát világítják meg, egyúttal a magyar pedagógiai társaságok történetét is jelentősen gazdagítják. Pesten ugyan már a XIX. század 30-as éveiben megalakult a Magyar Nevelési Társaság, de ez 1843-ban elaludt s csak 1848 március 25-én kelt újra életre. Közben, mint ez a Gáspár János levelezéséből megállapítható, Teichengraber Lajosnak, a pesti ev. gimnázium igazgatójának, vezetésével működhetett egy szűkebb körű nevelői társaság. Úgy látszik, hogy a *Kolozsvári Nevelői Kör* megalakulásához is hozzájárulhatott Teichengraber. Ő ugyanis, mint Pestalozzi régi

híve, 1845 július 8-án felszólítást írt az Erdélyi Híradóban Pestalozzi közelgő századik születési évfordulójának megünneplésére és a kiadandó Pestalozzi-Emlékkönyv támogatására. A cikkhez „Komoly“ aláírással Gáspár János fűzött pártoló megjegyzéseket, majd pedig az E. H. Nemzeti Társalkodója IX. 5., 9., 12. és 16-i számaiban Pestalozziról és „halhatatlan érdemeiről“ hosszabb ismertetést írt. Teichengraber kezdeményezésére Gáspár János tehát már 1845-ben megpendíti a Pestalozzi-ünnepély megrendezését, a *Nevelői Kör* megalakulásának eszméjét pedig éppen ezen az ünnepélyen veti fel Nagy Ferenc ref. tanár. A *Kolozsvári Nevelői Kör* megalakulásának előkészítésében úgy látszik tehát jelentékeny szerep jutott Gáspár Jánosnak, később pedig Nagy Ferencnek és egypár tanártársának.

A *Kolozsvári Nevelői Kör* megalakulása tehát összefügg az 1840-es években egyre élénkülő erdélyi közszellemmel, különösen az ezekben az években erősödő egyesülési hajlammal. Ezzel kapcsolatban azonban meg kell ismerkednünk azokkal a személyiségekkel és a hozzájuk fűződő pedagógiai törekvésekkel is, akik a megalakulást megvalósították.

Elsősorban Gáspár János addigi pályájára kell egy pillantást vetnünk, mert az ő tevékeny egyénisége látszik a Kör főmozgatójának. Gáspár János Torockószentgyörgyön született 1816 október 27-én. 1827-ben a nagyenyedi Bethlen-Kollégiumba került, mint szolgadiák, br. Kemény Zsigmond mellé. Togátus diák korában Zeyk Dániel fiának, Miklósnak, lett a magántanítója. Szellemi fejlődésére nagy hatással volt a nagy tudományú Zeyk Miklós, kivel vakációi alatt sokat volt együtt, továbbá az alsófehérvármegyei életben vezető szerepet vívő Kemény-család, valamint Szász Károly, a kollégium tudós tanára, kinél éveken át lakott. A Széchenyi munkái buzgó olvasásának és a Szász Károly közvelen hatásának tulajdoníthatjuk, hogy Gáspár János 1836—39 körül az ifjúsági olvasó társaságnak egyik megszervezője és irányítója lesz. 1841-ben, tanulmányait befejezve, Németországba utazott, hogy magát tovább képezze. A berlini egyetemen két és fél évig tanult. Itt különösen pedagógiai tanulmányait és a Diesterweg intézetének egész nevelői felfogásának kialakulására való hatását kell megemlítenünk. Itt ismerkedett meg Pestalozzi elveivel, így lett a szabad-elvei iskolai rendszernek és a népiskolai szemléltető módszernek egyik előharcosa. 1844-ben hazatérve, a számára már előre fenntartott nevelői állást foglalta el Zeyk Józsefnél, így kapcsolódott pályája a kolozsvári élethez. A szabadságharc utáni időkben egypár évig Kolozsvárt tanított, de 1855-ben már Nagyenyedre került tanítóképzőintézeti igazgatónak és ettől kezdve több mint három évtizeden át, haláláig (1892), a tanító- és népnevelésnek szentelte minden idejét. Olvasókönyvei természetes, egyszerű stílusokkal, jól összeválogatott meséikkel, népdalaikkal és mondókáikkal a maguk idejében szinte forradalmi újítást jelentettek, évtizedeken át használták őket.

Gáspár János mellett elsősorban a Kör megalakulását indítványozó Nagy Ferencnek lehetett kezdeményező szerepe. Nagy Ferenc (1804—76) a kolozsvári református kollégiumnak volt egyik legtevékenyebb, eleven szellemű, nagy tudású tanára. Tanulmányairól, ifjúkoráról keveset jegy-

zett le a kolozsvári ref. kollégium története.² 1830-ban ő is, mint a korabeli legtöbb kiváló diák, külföldi egyetemekre ment tovább tanulni. Különösen Bécsben időzött hosszabb ideig. Hazaérkezve, a kolozsvári kollégium bölcsélet tanára lett és 1842-ben már tantvezető tanár. Ettől kezdve nemcsak a kollégium életében vitt jelentős szerepet, hanem az egész erdélyi gazdasági életben. 1844-ben az Erdélyi Gazdasági Egylet megalapítói között látjuk, az ezt követő években az egyesület minden megmozdulását irányítja, a gazdák vándorgyűléseit, kiállításait megszervezi. 1845-ben mértékletességi egyletet alapít és mozgalmat indít a pálinkafogyasztás ellen. A következő évben pedig a *Nevelői Kör* megalapítói között találjuk nevét, de a Kör további munkájában alig tűnik ki irányítása. A gazdasági tervek, elgondolások úgy látszik inkább foglalkoztatták, mint a szorosán vett pedagógiai kérdések; kezdeményező lépését talán nem is annyira a Pestalozzi eszméinek követésével kell kapcsolatba hoznunk, mint inkább tevékeny, szervező egyéniségével.

Mellettük a kolozsvári református és unitárius kollégiumok tanárait, nevelőket és lelkészeket találunk, kik szinte mind jártak Németországban, nagyjából Berlinben tanultak és az új német nevelési elvek híveiként tértek haza. Így pl. az unitárius kollégium tanárai közül Berde Áron, Kovácsi Antal, Kriza János Berlinben tanult, Aranyosrákosi Székely Mózes pedig Bécsben és Göttingában, Jancsó Ádám, református tanár, szintén járt Berlinben, Méhes Sámuel Bécsben, Heidelbergben, Salamon József, a nagytekintélyű református theologiai tanár, Göttingában, Takács János hosszabb időt töltött Németországban. Brassai Sámuel, ki ebben az időben éppen az unitárius kollégium igazgatója volt, szinte kivétel abban, hogy nem járt külföldön,³ de nagy tudásával, haladó szellemével mégis hamar kivívta az elismerést. Az újabb német pedagógiai törekvéseket ő is jól ismerte és követte, hiszen Pestalozzi rendszerű *Számító Sokrates* c. számtankönyvét már akkor használták az iskolákban.

A kolozsvári nevelői karban az 1840-es években tehát olyan férfiak gyűltek össze, kik új szellemet igyekeztek vinni az iskolákba. Gáspár János körül nagyjából 25—35—40 éves férfiakat találunk, akik Németországban megismerkedtek a közvetlenebb, szabadabb, a szemléltetésre és tevékenységre törekvő nevelési rendszerekkel és azokat akarták a hazai iskolákba is bevinni. Idősebb kartársaik velük együtt küzdöttek, a magyar szellemű nevelés gondolatától áthatva. Az anyanyelven való tanítás gondolata még csak kevéssel azelőtt hatolt be protestáns kollégiumainkba. Nagyenyeden Szász Károlynak a 30-as években még harcot kell vívnia a magyar nyelven való tanításért és reformeszméiért,⁴ s a kolozsvári unitárius kollégiumban nagy feltűnést kelt Brassai Sámuel, ki 1837-ben magyarul mondja el beiktató beszédét. A kizárólagos latin nyelven való tanítás, a grammatizálás és az értelemnélküli szajkóztatás, valamint a pálcázás elég általános eddig a korig és a népiskolai tanítás különösen alacsony színvonalon áll. A reformkorszak haladó szellemű

² Török István: *A kolozsvári ev. ref. kollégium története*. II. 324. l.

³ Dr. Gál Kelemen: *A kolozsvári unitárius kollégium története*. 482. l.

⁴ P. Szathmáry Károly: *A Bethlen főtanoda története*. 252. l.

tanárai többnyire harcosan küzdik ki az anyanyelven való tanítás és az új szellemű nevelés elismertetését. Ezek a harcok készítették elő a további fejlődést s lehetővé tették egy olyan szellemű tanárság felnövekedését, amely már egészen új módszerekkel akarta átalakítani a tanítást és a nevelést. A Rousseau, Pestalozzi és az őket követő pedagógusok tanításai tették szükségessé az első magyar nevelői egyesületek megalakulását; ezekben érlelődik meg az új nevelési gondolat, amelynek alkalmazásáért napjainkig még sokat kellett küzdeni.

A *Kolozsvári Nevelői Kör*-t Pestalozzi hívei alapítják meg, gyűlésein éppen ezért fognak elsősorban a gyermeknevelés és a népnevelés kérdéseiről beszélni. A Pestalozzi emlékünnepély megrendezésének gondolata, mint láttuk, már 1845 nyarán fölvetődött az Erdélyi Híradóban. Az őszi hónapokban elég idő lehetett arra, hogy Pestalozzi kolozsvári hívei megbeszéljék az ünnepség módját és pártfogót is szerezzenek. Gróf Teleki Domokos, aki Széchenynek és a reformeszmék lelkes híve volt, a nevelési kérdések iránt is érdeklődött. Úgy látszik, a Pestalozzi-ünnepélyt is szívügyévé tette, az ünnepélyt így éppen az ő lakásán rendezték meg 1846 január 12-én. Teleki Domokos pártfogása az ünnepélyt nevezetes társadalmi eseménnyé tette, később pedig anyagi és erkölcsi támogatást is jelentett a körnek, hiszen tudjuk, hogy ezekben az években ő irányította az Erdélyi Híradót,⁵ amely talán éppen ezért foglalkozott több ízben is a *Kolozsvári Nevelői Kör*-rel.

A Pestalozzi-ünnepélynek hosszú és tartalmas műsora volt. Egy kezdő és egy berekesztő éneken kívül hat előadásból állott. A gróf Teleki Domokos elnöki megnyitója után Gáspár János részletesen ismertette „Pestalozzi nevelés- és oktatás elveit.“ Kovácsi Antal „Sándor cár, III. Friedrich Vilmos és a magyarok Pestalozzinál“ címen tartott felolvasást. Grosz Ágoston felolvasta Diesterweg felszólítását a Pestalozzi-intézet ügyében. Nagy Ferenc a Nevelői Kör, Herepei Gergely pedig egy népkönyveket terjesztő egyeslet megalakítását indítványozta. A kinyomtatott műsorhoz csatoltan Pestalozzi dicsőítő verseket is olvashatunk; az elsőt Lörinc Endre írta, a második és harmadik külön cím nélkül megjelent epigrammát pedig Gyulai Pál. Ezenkívül egy külön lapon két Pestalozsihoz írt dalt, valószínűleg a kezdő és a záróének szövegét is kinyomtatatták. Az estélynek szinte minden száma komoly, szakszerű, tudományos jellegű volt. Hogy mégis nagy érdeklődést keltett, azt a kolozsvári tanárok, nevelők lelkesedésének és az arisztokrácia pártfogásának lehetett köszönni. Ez a széleskörű támogatás tette lehetővé a *Kolozsvári Nevelői Kör* megalakulását és fejlődését, mert magához kapcsolva a hivatali nemesség és az arisztokrácia egy részét, a nevelés ügye iránt általános érdeklődést támasztott.

Az Erdélyi Híradó 1846 január 16-i számának beszámolójából fogalmat alkothatunk magunknak az estély sikeréről: „Nagyobb gyülekezetet, tágasabb térmet, ragyogóbb pompát, mint a január 12-dikén megült Pestalozzi ünnepélyen láttunk, de szívemelőbbet, reményre derítőbbet, bensőbb

⁵ Dr. Hofbauer László: *Az Erdélyi Híradó története*. Erdélyi Tud. Füzetek. 1932.

részvétellel dicsőített alig valaha, — írja a cikkíró. Már csak az a gondolat is, hogy azon estvén száz meg száz gyülekezet az emberiség azon egy boldogító ügyében egyesíti szív-gerjedelmeit, magasztos érzésre hangolá a kedélyeket.“ A dicséreteken kívül még megtudjuk a cikkből, hogy a hallgató közönség főleg nevelőkből, érdeklődő szülőkből állott, és a közönség „számosságát csak a terem férteke korlátozza“. Végül még megemlítjük, hogy „gróf Teleki Domokos az ünnepély vezérletét az ünnepély rendező bizottság kérelmére volt átvenni szíves.“ Gróf Teleki Domokos azonban csak az ünnepélyen elnökölt és pártogásával mintegy biztosította az ünnepély sikerét, magának a *Nevelői Kör*-nek megalakulásába és további munkájába már nem folyt be.

Az ünnepélyt mindjárt eszmecsere folytatta, az indítványokat helyesséssel fogadták és elhatározták, hogy a továbbiak megbeszélésére Brassai Sámuelnél gyűnének össze január 25-én. Ebben az időben Brassai Sámuel a régi unitárius püspöki lakásban lakott⁶ és a konzisztórium átadta neki üléstermet is oly feltétellel, hogy fűtse. Ez a tágas ülésterem magyarázza meg valószínűleg azt, hogy a gyűléseket kezdetben nála tartották.

A január 25-i megbeszélésen a *Nevelői Kör*-re vonatkozó indítványt egyhangúlag elfogadták, a hasznos ismeretterjesztő társulat megszervezését azonban országos tanácskozmányra akarták bízni. Összehívására Brassai Sámuel, Gáspár Jánost, Herepei Gergelyt, Méhes Samut, Régeni Istvánt, Salamon Józsefet, gr. Teleki Domokost és Zeyk Józsefet küldötték ki. Ezután Nagy Ferenc ismét kifejtette az egyesület célját, a következőkben foglalva össze: „Az lenne a megalapítandó *Nevelői Kör*-nek legközelebbi és talán egyetlen feladata, hogy előmunkása legyen az észszerűbb növelés átalakulási korának, hogy a tudományos, mint a népi nevelésnek, a szorosb értelmű kiképzésnek, mint az oktatásnak, az általános módszertannak, mint az egyes tanokra vonatkozóan egészséges, ép tanait s elveit, amint azok az újabb növelés rendszerekből kifejlődtek s gyakorlatilag is életbe vannak léptetve, körünkbe is átplántálja. A nevelés ügyében feltűnő mozgalmakat, újabb fejlődéseket őrszemmel kísérje: szóval minden kincset zsákmányoljon ki, mi a köz- vagy a magánnevelésben honunk népére és közintézeteinkre alkalmazható, mi a nevelés ügyén javíthat s fordítsa közhasználatra. Köz- és magán nevelők s a nevelés minden barátainak barátságos találkozója lenne ezen kör“, hol a tagok őszintén megbeszélnek a hibákat és az újabb nevelési kérdéseket.

A Nagy Ferenc előadása a tudományos és népnevelői feladatokra egyformán rámutatva vázolta a *Nevelői Kör* célkitűzéseit. Előadásából kitűnik: tisztában volt azzal, hogy a magyar nevelésügy fontos átalakulási korszakba jutott. Ismerte a külföldi új nevelési eszméket, azoknak eredményeit, és a nevelés minden ágára kiterjedő, széleskörű reformot kívánt. Nem egyesületet akart alapítani, hanem szabad társulást, amelyben minden megkötöttség nélkül eszmecserék, beszélgetések folynak. Az összegyűlt társaság azonban a kérdést megvitatva azt határozta, hogy *Kolozsvári Nevelői Kör* néven

* Dr. Gál Kelemen: *A kolozsvári unitárius kollégium története*. 483. 1.

önálló, nyilvános testületet alapít. Az alapszabályok megfogalmazására Brassait, Gáspár Jánost és Kovácsi Antalt küldték ki.

A második tanácskozást február 1-én tartották meg. Ekkor mutatták be a hasznos ismeretterjesztő társulat ügyében nagy tanácskozásra összehívandó egyének névsorát. Ezt a tanácskozást a következő vasárnap akarták megtartani gr. Teleki Domokos lakásán. Sajnos, erről a tanácskozásról nincs följegyzésünk, így nem tudjuk, hogyan temetődött el a magyar népkönyveket terjesztő első társulat terve. Az ezután elfogadott szabályzat egyszerűen foglalja össze a Kör célját, a tagok kötelelességeit és a gyűlések rendjét. A tagsági díjat könyvek, folyóiratok, műszerek beszerzésére s egyéb költségekre 2 pengő forintban állapították meg. Kis gyűléseket két hetenként, nagy gyűlést (közgyűlést) pedig évenként egyszer januárban ír elő a szabályzat. A Kör ügyeit a következő tisztviselők intézik: rendező, kinek elnöki hatásköre volt, jegyző és pénztáros. Érdekes végül a szabályzatnak az a pontja, mely szerint: „ha ezen egyesület felbomlanék, szerzeményei az Erdélyi Múzeumra szállanak.“ Az országos Múzeum gondolata tehát az akadályok ellenére is eleven maradt a korban. A Körnek első tagjai a következők lettek: Berde Áron, Brassai Samu, Csulak Dániel, Gaál Lajos, Filep Samu, Hederich Károly, Gáspár János, Jakab József, Jancsó Ádám, Jancsó Károly, Kovácsi Antal, Kriza János, Méhes Samu, Mihály Károly, Nagy Ferenc, Nagy Péter, Régeni István, Salamon József, Sándor József, Schetl Mihály, Soós Gábor, Székely Mózes, Takács János, gr. Teleki Domokos, Tunyogi Csapó József, Vincze Ferenc. Mint már előbb említettük, a Kör legtöbb tagja a kolozsvári unitárius és református kollégium tanáraiból, papokból és nevelőkből került ki. Ezután a következő „ügyvivőket“ választották meg egy évre: rendező: Salamon József, Jegyző: Gáspár János, Csulak Dániel pénztáros. A szabályzatnak és a jóváhagyó kérésnek a főkormányzóhoz való beadására: gr. Teleki Domokost, Salamon Józsefet és Gáspár Jánost kérték fel.

A *Kolozsvári Nevelői Kör* ezzel megalakult. Habár a felsőbb jóváhagyást még nem nyerte el, mégis mindjárt hozzáfogott a munkához: kezdetben hetenként, majd kéthetenként gyűléseket tartott. A gyűlésekre a tagok egy része rendszeresen eljárt, sőt több ízben azt olvashatjuk, hogy „számos vendégek“ is jelen voltak. A tagok száma folytonosan növekedett, így mindjárt az első gyűlésen id. gr. Bethlen Jánost, gr. Mikés Jánost, Lézó Ferencet, Cseh Ferencet, Cseh Józsefet, Agh Antalt, Gyulay Pált (!) vették föl a tagok sorába. Az új tagok a kolozsvári arisztokráciából, a katolikus tanárságból, nevelőkből és a ref. főiskolai diákságból toborzódtak. Gyulai Pál a Körnek egyik legfiatalabb tagja lehetett, ki pontosan eljárt a gyűlésekre. Talán ezért kérték fel egyik következő gyűlésen a jegyző helyettesítésére. De rajta kívül később még több diák tagja is volt a Körnek. A további tagfelvételek során a tanárokon kívül egynehány orvos, kormányzészki tisztviselő, táblabíró, továbbá vidéki pap és tanár nevével is találkozunk. Ezek közül ismeretebbek voltak: dr. Szilágyi Miklós orvos, a kolozsvári orvossebészeti tanintézet tanára, Vajna Antal, a nagyenyedi Bethlen-kollégium tanára, Mentovich Ferenc, akkoriban nagyenyedi nevelő, Indali Péter, akinek elemi iskolai olvasó könyveit később általánosan kedvelték, Teichengraber Lajos, a pesti ev. gimnázium igazgatója, és mások. A tagok lassanként egyre széle-

sebb rétegből választódtak ki, ami világosan mutatja, hogyan erősödött a Kör iránti érdeklődés és jelentőségének értékelése.

Milyen kérdések kerültek szóba a *Nevelői Kör* gyűlésein? Elsősorban megfelelő gyűlésterem után kellett nézni. Kérelmezése után a városi tanács átengedte a község termét, attól kezdve ott gyűléseztek. A gyűléseken megvitatták a Pestalozzi szellemű népiskolai nevelés kérdéseit és a velük kapcsolatos gyakorlati feladatokat, másrészt pedig a nevelői kar tudományos továbbképzése érdekében tették meg a szükséges lépéseket. A Pestalozzi módszerének alkalmazásával kapcsolatosan fölmerült feladatokra elsősorban Brassai Sámuel és Gáspár János hívta fel a figyelmet. Így pl. Brassai mindjárt az első gyűlésen indítványozta, hogy a szemléltető földrajztanítás érdekében Sydow-féle fali térképeket kell csináltatni Magyarhonról és Erdélyről. A Kör tetszéssel fogadta az indítványt, érintkezésbe lépett a pesti nevelőkkel és érdeklődött Sydownál is, hogy vállalná-e a munkát. A július 1-i gyűlésen a jegyző kijelentette, hogy Sydow válaszolt a megkeresésre: „a magyar birodalmi fali földkép” elkészítését elvállalta. A Kör elhatározta, hogy Barráné és Stein könyvárusoknál 1000 példányt rendel, vállalja az előfizetési felhívást, a magyarázó vezérkönyvecske írását, a könyvárusok viszont átveszik a kiadási jogot. A szeptember 19-i, tizedik kisgyűlésen Takács János jelentette, hogy vakáció alatt fennjárt Berlinben és személyesen tárgyalt Sydownal, ki a Kör határozatában megnyugodott. A szükséges adatokat ő és Brassai küldik ki Sydownak. A térkép további sorsával azonban, betiltása miatt, már nem foglalkozhatott a Kör.

Ugyancsak az első kisgyűlésen került szóba már a tudományos továbbképzés ügye is és a következő német folyóiratokat rendelték meg: dr. Mager: *Pädagogische Revue*; Diesterweg: *Rheinische Blätter*; Zimmermann: *Allg. Schulzeitung*; Schulz: *Blätter für Provinz, Brandenburg*; Kalisch: *Hefte für Pädagogik*. Berliner: *Jahrbücher für Erziehung und Unterricht*; Loof: *Pädagog. Literaturzeitung*. Összesen tehát hét német pedagógiai folyóiratot járatnak. Hogy a folyóiratok mindenképp pontosan eljussanak, hét lakáskörzetre osztották fel a tagokat. Mindegyik körzet kapott egy folyóiratot, melyet elolvasása után tovább kellett adnia.

Magyar pedagógiai folyóirat ebben az időben még nem volt. Az első kísérletezés Teichengräber Lajos nevéhez fűződik, ki Pesten ekkor indította meg a „Növelési Emléklapok”-at. Első füzetét már februárban megküldötte, kérve a Kör támogatását. Ezzel egyidejűleg meghívta az erdélyi nevelőket a protestáns nevelők első országos gyűlésére, Pestre. A gyűlést valóban meg is tartották 1846 augusztus 9—10-én az erdélyi kiküldöttek részvételével. Gáspár János ezután is összeköttetésben maradt Teichengräberrel, ki ebben az időben már Tavasira magyarosította nevét. Levelezésük az első magyar nevelői kongresszus megszervezéséhez szolgáltatott adatokat.

Erdélyi magyar pedagógiai folyóirat hiányában Brassai Sámuel ajánlotta a Vasárnapi Ujságot a Kör közleményei számára. A folyóirat 1846-i évfolyamában valóban közölte is a *Nevelői Kör* első kilenc gyűlésének naplóját. Az Erdélyi Híradó Nemzeti Társalkodója viszont a Pestalozzi ünnepélyen elhangzott előadások közül a gr. Teleki Domokosét (I. 20.), a

Gáspár Jánosét (I. 23, 27.), valamint a Diesterweg (II. 3.) és a Nagy Ferenc (II. 6.) felhívását adta közre. Ezenkívül még nyolc pedagógiai jellegű cikket adott ki ugyanebben az évfolyamban a Gáspár János, Mentovich Ferenc, Baló Benjámín, Sükösd Samu és mások tollából. A cikkek a Pestalozzi-modorú tankönyvekkel, a népiskolák szervezetével, a nevelés hiányaival és a kisdévodák szükségességével foglalkoztak. Ebből is látszik, hogy törekvéseik a *Nevelői Kör* munkájával összhangban álltak, sokszor azokat népszerűsítették is.

Ugyancsak a tudományos továbbképzést szolgálták könyvbeszerzésekkel is. Kezdetben egyes könyveket a tagok átadták a Körnek, majd pedig a következő szakmunkákat rendelték meg: dr. Bandlin: *Der Genius von Vater Pestalozzi*; Pater Girard: *Über dem regelmässigen Unterricht*; Julius Kell: *Sächsische Schulzeitung*; dr. Mager: *Die genetische Methode*; Otto: *Das Lese-Buch*; dr. Birnbaum: *Die astronomische Geographie*.

Ugyanezt a célt szolgálta a tagoknak tanszakmák szerint való felosztása is. Az 1846 február 21-én tartott második kisgyűlés jegyzőkönyve szerint: „ezen szakmák valamelyikét a Kör tagjai saját tetszésök és hivatalok szerint vállalják el, de ha egyszer elvállalták, kötelessége leend mindenkinek, hogy az elvállalt szakmák nevelés-oktatási irodalmát, módszerét, folyóirataink és saját külföldi után élénk figyelemmel kísérje“. A szakma újabb tudományos eredményeiről és saját tapasztalataikról időnként be kellett volna számolniuk, ez azonban a Kör rövid élete alatt rendszeresen nem történhetett meg. Az egyes szakmák tanulmányozását a következő tagok vállalták: A) Nyelvészet: Anyanyelv nyelvtani irodalmát: Brassai, Gáspár. 2. Hellen és latin nyelv: Salamon, Jancsó Á. 3. Újabb nyelvek: Brassai. B) Természettudományok: 4. Természet- és vegytan: Berde, Takács. 5. Állat- és növénytan: Nagy P. 6. Ásványtan, geológia: Takács, Székely Mózes. C) Mennyiség és Mekkoraságtan: 7. Szám-, mér-, űrtan: Brassai, Takács. 8. Geo-ethno-, cartographia: Csulak, Gáspár, Mihály, Nagy F. 9. Honi-történetek: Tunyogi. 10. Világtörténet: Székely Mózes. II. Általános és erkölcsnevelés: Salamon, Jancsó Á. 12. Rajz, ének, zene, testgyakorlat: Schell, dr. Szilágyi. 13. Gyermekek- és ifjúsági olvasmányok: Gáspár, Jancsó, Kovácsi, Mihály. 14. Oktatás- és tanodaügyi, kormányi vagy álladalmi rendelmények: Gáspár, Nagy E., dr. Szilágyi, Gaal.

A felosztás mutatja, hogy minden tudományág pedagógiai irodalmát figyelemmel akarták kísérni, a gyakorlatban azonban főleg az elemi iskolai olvasástanítás és a beszédértelem gyakorlatok módszerét tárgyalták meg. A többi tantárgyak módszer- és tudományos kérdéseit a Kör, rövid fennállása alatt, nem tárgyalhatta meg, de ezalatt is kiünt, hogy a Pestalozzi-féle módszer követelményeivel behatóan igyekezett foglalkozni. Így többek között az addig még kevés figyelemre méltatott testnevelés fontosságát is észrevette.

Magára a tanítási rendszerre és módszerre vonatkozó megbeszéléseket a Tunyogi-Csapó József felszólalása indította meg. Fejtegetése szerint az akkori tanítási rendszer azon dolgozik, hogy a tanulók feledjenek, mert: 1. hirtelen fogatja fel a tárgyat; 2. sokfélét ad egyszerre; 3. nem egészben adja az egyes tárgyakat, hanem más tárgyakkal vegyítve. A következő,

negyedik gyűlésen, III. 21-én, így fogalmazták meg a felvetett kérdést: „Mi az oka, hogy általán oly keveset tudnak intézeteink növendékei?” Az ezt követő tanácskozásokon a következő hibákban látták meg az okokat: A tanítók folytonosan változnak és hiányos a képzettségük, sok gépies, könyv nélküli tanulással terhelik a tanulókat, igen sok tárgyat tanítanak és a tankönyvek igen elvontak. Hogy ezen segítsenek, elsősorban a köztanítói állásokat kell állandósítani és tanítóképző intézeteket kell felállítani. Ezekben a kérdésekben a *Nevelői Kör* valóban meglátta az akkori középiskolai és elemi oktatás legfontosabb hiányait, amelyeket majd csak a következő évtizedek tudtak megszüntetni.

Gyorsabb eredményt hozott ennél a Körnek a jobb tankönyvek bevezetésére irányuló buzgalma. Gáspár János és Kovácsi Antal ugyanis még ugyanezen a gyűlésen bemutatták elemi iskolai magyar olvasókönyv tervezetüket. Ennek az olvasókönyvnek az anyaga akkor már össze volt állítva, mert Gáspár János részletesen ismertette felosztását. Könyvét egy költői, egy elbeszélői (historiai) és egy leírói részre osztotta fel. Német mintákat használt, de igyekezett hazai mondákat, leírásokat, valamint népdalokat és mondákat is felvenni. Az olvasókönyvet az Erdélyi Híradóban meghirdették és az a következő (1847) év végére meg is jelent.

A tankönyv kérdéssel kapcsolatban Sükösd Samu, dévai ref. pap, *Népnevelő* c. munkája, amelyet még márciusban elküldött a Körnek bírálatra és kinyomatásra. A Kör híre és tekintélye ilyen gyorsan lett ismertté Erdélyben. Érdekes, hogy Sükösd dolgozatát éppen egykori főiskolai ellenfele, Gáspár János, bírálta meg egy bizottsággal. A május 2-i gyűlésen Gáspár felolvasta Sükösd munkájának bírálatát; szerinte elemi iskolai vezérfonalnak, megfelelő változtatásokkal, használható és ezért kiadását ajánlotta. Sükösd nem nyugodott bele a bírálatba, választ írt rá és azt meg is jelentette az E. H. 645. számában. A levelezés ezzel még nem szakadt meg: Sükösd egy terjedelmesebb népiskolai tankönyv megírását ajánlotta fel s ehhez a Kör megígérte a szükséges segítséget. A november 7-i gyűlésen a jegyző jelentette, hogy Sükösd beküldte *Népnevelő*-jét, azt csupán át kell még nézni és a tankönyvek jegyzékével kiegészíteni. Kiadásra még sem került sor, az egész munkából, úgy látszik, csupán egy cikk jelent meg, az E. H. X. 22. és 25-i számaiban. A dolgozat körül támadt vitatkozás mégis tanulságos számunkra, mert rámutat a Sükösd konzervatívabb és a *Nevelői Kör* haladó gondolkozása közötti különbségekre. A bírálat több sportot és testgyakorlást, kézimunkát, egy kevés gyakorlati gazdaságtant, főleg kertészetet kívánt az elemi iskolai tanításban. Sükösd a munkától és a veszélyes gyakorlatoktól féltette a gyermekeket.

Az általános hiányok megtárgyalása után egyes részletkérdésekkel kezdett foglalkozni az egyesület. Az április 4-i, ötödik gyűlésen a következő kérdést tűzték ki: „Hogyan kell az elemi osztálybeli gyermekeket beszélni tanítani?” Ezt követően több gyűlésen át vitatkoztak a beszéd- és értelemgyakorlatok módszeréről, és megállapították, hogy egy értekeket gyakoroltató kézikönyvre van szükség. Brassai, angol után, vállalta is a könyv megírását. Ehhez kapcsolódott a május 15-i nyolcadik gyűlés kérdése is: „Miként lehetne az elemi beszéd- és értelemgyakorlatok megállított folyamai-

nak használását intézeteink jelen elemi osztályaiban megkísérteni? A tanácskozásokból kitűnik, hogy a kollégiumokba „szükséges képességek nélkül” vették föl a gyermekeket és ezért nem lehetett velük megfelelően haladni. A Kör ezen úgy akart segíteni, hogy a gyengén előkészített 6—8 éves gyermekeket egy, a főtanodához kapcsolt előtanodába írják be és ott tanítsák meg először az elemi iskolai tárgyak alapját. A szeptember 19-i gyűlésen Salamon József jelentette, hogy ezt a református kollégium életbé is léptette.

Május 15-e után szüneteltek a gyűlések. Július 1-én ugyan még egy rendkívüli gyűlést tartottak, hogy a Sydow választát megbeszéljék, de azután szeptember 19-ig nyári szünetet tartott az egyesület. Az őszi gyűléseken főleg a tankönyv-kérdést tárgyalták meg és a Kör munkájával kapcsolatos pár kérdést intéztek el. A vidéki érdeklődés ezután is erősödött: egypár iskola megküldte tananyag beosztását. A pesti nevelőkkel való kapcsolatok is erősödtek: Szönyi Pál, nevelő, megküldte egy Pesten felállítandó prototípus praeparandia tervét. Ez volt az első magyar tanítóképzőintézet terve. Ugyancsak Pestről kaptak levelet a kisdedővők megtárgyalásának ügyében is. Így értek a pesti és a kolozsvári nevelői egyesületekben a fejlődő magyar nevelés intézményeinek és az iskolai módszernek kérdései.

November 28-ára Salamon József rendkívüli gyűlést hívott össze, mivel a főbíró a kir. főkormányzszék rendeletére a további gyűlések tartását megtiltotta. A tilalmat azzal indokolta, hogy V. Ferdinánd nem erősítette meg az egyesület szabályzatát. A Kör megdöbbenve fogadta a tiltó rendelkezést és megkísérelte megegyezően a szabályzat megerősítését elnyerni. December 2-án még egy rendkívüli gyűlést tartott, amelyen a jegyző felolvasta a főbíróhoz beadandó kérést. Ezután a pénztáros bemutatta számadásait; eszerint 96 fr. 42 kr-val szemben a kiadás 68 fr. 57 kr-t tett ki. A Kör az így megmaradt pénzről még nem rendelkezett, hanem megsürgette a hátralékos tagdíjak behajtását. Végül még elhatározták, hogy a folyóiratokat önkéntes aláírásokkal 1847-re is megújítják és azokat a tagoknak az eddigi beosztás szerint átadják. A felszólításon 1847 júliusi dátummal egy pár tag aláírása olvasható.

A *Nevelői Kör* gyűlései tehát két előkészítő tanácskozás és 16 gyűlés után 1846 december 2-án megszakadtak. Maga a *Nevelői Kör* azonban ezzel még nem szűnt meg véglegesen. Hogy maguk a tagok nem modtak le az egyesület megerősítéséről, mutatja az, hogy vagyonáról nem rendelkeztek. A folyóiratok megújítása is arra vall, hogy a tagok kapcsolatban maradtak egymással, az elintézetlen ügyeket esetleg a következő év folyamán megtárgyalták. Végül pedig leginkább az bizonyítja, hogy a *Nevelői Kör*-ben megvolt az összetartó erő és tagjai továbbra is érintkezésben maradtak egymással, az egyesület gondolatát elevenen tartották, hogy a kézírásos „napló”-könyvben még négy különálló lapon két 1848-ban tartott gyűlés jegyzőkönyvét találjuk meg. Az utolsó gyűlések jegyzőkönyveit Gáspár János nem másolta be a könyvbe, hanem külön lapokra írta. Így azok közül egy pár elveszhetett és csak az 1848 május 13-án tartott tizenkilencedik és a június 24-én tartott húszadik gyűlés jegyzőkönyvei maradtak meg. Két gyűlésnek a jegyzőkönyve tehát elveszett, de a megmaradtakból

is látszik, hogy 1848 tavaszán, mihelyt ez lehetségessé vált, a *Nevelői Kör* ismét megkezdte működését és az új helyzetben fölmerült kérdések tárgyalásába bocsátkozott.

Az 1848-ban tartott gyűléseken nagyjában a régi tagok vettek részt, de új tagokat is vettek fel. Az ülésrenden változtattak valamit, mert minden alkalommal más elnököt kértek fel. Így a 19. gyűlésre dr. Szilágyi Miklóst, a 20.-ra pedig Székely Mózeszt. Ezeken a gyűléseken az állam és az iskola kapcsolatait tárgyalták meg. Az első kérdés a következő volt: „Micsoda általános elveken kell a status és iskola közti viszonynak alapulni?” A másodikát pedig így tették fel: „Hol lenne a határvonal a középponti és kebli igazgatás közt elvonandó?”

Ezeken a gyűléseken érdekes megfigyelni az 1848-as szabadság-eszmék hatását a nevelési gondolatokra, a tiszta szabadelvű iskoláztatás elképzeléseit akkor, amikor az állami hatóságok ellenőrző és irányító hatalma még nem alakult ki. Az első gyűlésen Gáspár János részletesen kifejtette, hogy az emberi szellem csak „a szabadság éltető égálja alatt fejlődhetik”. Az a legtökéletesebb kormányzat, „mely a községeknek, társadalmaknak és egyéneknek minél nagyobb, minél önállóbb szabadságot enged, mert csak az egyéni és társadalmi ember szabadsága teszi lehetővé és biztossá magát az önálló szabad status alkotmányt is”. Történelmi visszatekintés után az iskola országos feladatát így határozta meg: „*ember és polgárképzés az életre magára és megélhetésre előkészítés*”. Erősen hangsúlyozta, hogy milyen veszedelmes, ha az iskola az egyház, vagy az állam szolgája, ahelyett, hogy „szintoly szükséges organizmus lenne”. Az állam felügyeleti jogát mégsem vonta egészen kétségbe a Kör. Hosszas tanácskozás után a következő alapelveket fogadta el: Az állam feladata: 1. a nevelés védelme; 2. az iskolák anyagi segítése; 3. az iskolai tanácsal együtt a vezérelvek megállapítása; 4. a támadható visszaélések ellen az iskolákat ellenőrizni; 5. a tanítóképzésről országosan gondoskodni. A megállapított elvek alapján a kebli tanácsok függetlenül irányítanak az iskolák munkáját. Szóba került az egyetemek és az elemi iskolák egységes ellenőrzésének szükségessége is. A további feljegyzések itt megszakadnak, így inkább csak a felvetett és forrongó gondolatokról kapunk képet.

A *Kolozsvári Nevelői Kör* Naplója a húszadik gyűlés ismertetésénél félbeszakadt és a Gáspár János naplójegyzeteiből eddig nem sikerült a Kör életének egyéb mozzanatait megállapítanunk. Az így hiányosan is ránkmaradt napló az erdélyi magyar művelődéstörténet egyik érdekes szakaszát és egyúttal az egész akkori kor lelkivilágát őrzi. A magyar nevelési törekvéseket a XIX. század átalakulási korszakában mutatja meg, amikor nevelési rendszerünk németországi mintára igyekszik lerázni a régi, egyoldalú latin nyelvű, grammatizáló iskola elavult módszerét és helyette a jórészt már Apáczaitól sürgetett reformokat törekszik megvalósítani. A szabadelvűség virágjában tanáraink még erősen ragaszkodnak az iskolai önkormányzathoz és tiltakoznak az állam vagy az egyház beavatkozó hatalma ellen, de ugyanakkor a testületi szellem is erősödik már bennük és az önkéntes együttműködés elvétől várják az igazi haladást. Az iskolai és nevelői törekvések összefüggenek a kor általános szellemi irányával, a

nevelés kérdései éppen ezért foglalkoztatják a kor egész művelt társadalmát. A *Kolozsvári Nevelői Kör*-nek éppen az a nagy érdeme, hogy a korszerű nevelési elvek tisztázását előbbre vitte, közvéleményt tudott támasztani s így egész nevelésügyünknek érezhető lökést adott.

Dr. Teichengräber Lajos levele a Kolozsvári Nevelői Körhöz.

Dr. Teichengräber Lajos alábbi levelét Gáspár Jánosnak a *Nevelői Kör*re vonatkozó írásai között találtam meg. Az első országos protestáns nevelői konferencia előkészítésére vonatkozik.

Tekintetes tisztelendő Igazgatóság,

Tekintetes tisztelendő Oktató tiszteltárs Urak!

Mennél elismertebb hazánkban korunk lelkének azon igazsága, miszerint magasabb szellemi célok egyedül a szellemerők összemunkálása által érhetők el; mennél elismertebb továbbá azon meggyőződés, mely szerint nemzetünknek szellemi erősültét és erősültében jövődjét, nagyrészen éppen az iskolák, a nyilvános nevelő- és tanintézetek eszközölhetik: annál sürgetőbben int az idő, hogy az iskolák, mint megannyi szellemi erő, magas feladatjukat megértve, egyszersmind nevelői köz-tényezővé válni és összemunkáló szellemi hatalomra emelkedni iparkodjanak. Tovább volna már hazánk és nemzetünk a tudományi műveltségnek fokán vagy legalább nagyobbszerűen indult volna meg, semmint az eddigelő történetelt, ha hogy az iskolák ezen állandó szellemápolódák, nemcsak egyenként s egymástól elszigetelve, hanem öszvesen is és egymással egyesülve, a közös nemzeti és tudományos célok felé, közös erővel törekedtek volna. Hogy e törekvés nélkül hazánkban iskolákról igenis, de iskolai és tudományi közszellemről aligha szólhatunk még; azt kétségbe nem vonandja senki. — Az iskoláknak ez egyesülési cél felé törekvésükben legtöbbet tehetnek a tanítók. A tanítók egyesülte egységesebbé teendi mind a nevelést, mind a tudomány hatását az egész nemzetre nézve, üdv pedig csak az egységes hatásban van. Azért egyesüljenek elsőben a tanítók, egyesüljenek eszmékben, közösen tartandó *oktatói konferentiák* által. Mind az iskolák diszlibb virágoztára, mind a tanítói hivatálnak méltóbb emeltéré nézve, alig is lehetne, legalább jelen viszonyaink között, ajánlhatóbb és egyszersmind kivihetőbb intézkedés, mint éppen ezen *oktatói konferentiák*.

Ezen eszme iránt régen táplált meggyőződésből indult ki 1840-ben a prot. ev. főfelügyelője, gróf Zay Károly úr egyfelől, másfelől pedig a négy egyházkerület egyetemes gyűlése, amidőn eszközölni igyekvének, hogy az e hazában létező ev. főbb iskolák oktatói köz-tanácskozmányba jönnének öszve, s im öszve is hivatálnak még ugyanazon évben Zay-Ugróczra, a főfelügyelő grófnak egyik jószágára Trencsén megyében. Eredménye ezen első konferentiának — mint tudva van — főképen abban áll, hogy az egybegyült oktatók, ami akkor legsürgetősb vala, tanrendszert dolgozának ki, mely miután azt az egyetemes gyűlés is helybenhagyta, valamennyi iskolákba behozatandónak ítéltett. De volt ezen első tanakodásnak még egy másik — nézetünk szerint amannál csaknem üdösebb eredménye is, s ez az egy és közös ügyért, rokonmezőn fáradozó oktatók közötti egység érzetének felébredése, az évenként két-két kerület szerint felosztva tartandó oktatói konferentiák életbe léptetésének határozata által. Ezen határozat értelmében tartottak immár a két dunakerület tanodáinak oktatói évi tanákat, egyízben ugyanis Pozsonyban, máskor Sopronban és 1844 Selymecen. A két tiszai kerület főtanodái pedig Lőcsén, Késmárkon, és Eperjesen. Ezek után 1845-ben újra szükségesnek érzetttén, mind az oktatók, mind az egyetemes felügyelő által egy második közgyűlésnek tartatása, amelly a mind két részrőlí kívánatok kielégítésére újra Zay-Ugróczon gyűlt vala egybe (lásd az 1845. egyh. s isk. lap 31. és 32. számát). Ugyanazon évben, az 1844-dik évi Selymecen tartott oktatói gyűlés határozata szerint Pesten kellett volna összejönniök a dunakerületi oktatóknak, hanem ezen összejövetel a közbejött Zay-Ugróczy köztanácskozmány miatt elmaradván — az 1845-ben tartandott conferentia 1846-ra u. m. ez évre esett s tartatása *August 10-ére* tűzetett ki.

Az e gyűlésrei meghívás adá alkalmat e jelen sorokra, hogy t. i. a tartandó tanácskozmánynak az általa elérendő célra nézve, nagyobb érdekességet adni, másfelől pedig, hogy az oktatóknak ezen céljai összemunkáltat tágasabb térére vinni lehessen, igen idején való teendőnek tartják az alulírottak az eszmének már többek általi megpendülte és a kivitel iránti kívánatoknak több részről nyilvánulta mellett, — eszközölni, vagy legalább eziránt magoknak bátorságot venni, miként a *Pesten összeülendő konferentiára ne csak a dunakerület ev. tanodáinak oktatói, hanem egyúttal a két tiszai kerületi — és ismét, ne csak a prot. ev. tudományos intézeteinek férfiai, hanem egyszersmind prot. református testvéreink főintézeteinek oktatói is, teljes bizalommal meghívassanak, ugyanazon testvéri érzettel küldetendvén meg a meghívó levél erdélyi oktató barátainknak és prot. hitű rokonainknak is. S ezt e sorok által teljesíteni s remélhetőleg elérni im sietünk. Sietünk a gyűlés tartatásának idejét tudatni, és a két hazai és két prot. testvér tanintézeteinek t. cz. oktatóit, a már említett Pesten tartandó oktatói konferentiára meghívni.**

Némelyek szerint úgy látszik, mintha igen merész és még nagyon korázott volna ezen eszmének és kívánatnak kivitele. Mi azt tartjuk, mikint az oskolák közül illy nemü teendő is — feltéve, hogy általa a nemzeti tudományosság és nevelés ügye nyerhet, Pestalozzi születésének százados, a linzi békekötésnek csaknem kétszázados és Luther halálának már háromszázados évében, nem igen mondható többre korázottnak, sőt tán, inkább elkésettnek, úgy hogy lelkünket aligha nem súlyosabban nyomhatja az elkésésnek, mint elhamarkodásnak büne. Az oskolákat eddigé, csak egyes intézeteknek szoktuk volt tekinteni, olyannyira egyeseknek és egymástól külön állóknak, hogy köztük, magát a tudományi viszonyosságot is csak gyéren ápolgattuk, nem hogy azon lettünk volna, miszerint mind ezen tanintézetek, a mánt külön úgy összevesen is, egy nagy és közös cél felé törekedve, valamely közös kapesot birtak volna, melly önnön magokból fejlődve, önnön magoknak egységet eszközöndette. A midőn hazánkban más téreken az összeforrasztás, a czél és erők egyesítése, már régen megkezdett és a legürvendzettőbb sikerrel foly: akkor az oskolák célja és erejük összeforrasztása vagy legalább közös érdeke, amelyből egyedül minden egyéb egyesítés és egyesülés sikerrel fakadhat, valóban elérkehet-e már. És amennyiben az oskolák szelleme nagy részben a tanítóknak él és működik, annyiban ezen szellemi összeforrasztás is, a tanítók egyesülésétől várandó. Tanácskozzanak a tanítók önmagok között nagy munkájukról és buzduljanak önmagok által közlelküen a nagy és közös cél felé. Ők mind a tudomány, mind önmagok érdekéből oktatói összejöveteleket bátran tarthatnak, sőt ha a kor szellemének intő sugallatát meg akarják érteni, kell is hogy tartsanak. És ha ezek által egyebet sem tudának is elérni, mint azt, hogy egymással, mint közös tudományi mezőn munkálók megismerkednek, elbeszélve egymás bajait és küzdelmeit, nem különben örömeit és reményeit, már is sokat nyerend ez által is az iskolai szellem, már is kezdendik magokat a tanítók egyvérü és czélú testületnek érezni. Korunk, az örömök és reményekben valamint a bajok és küzdelmekben is, az erők és célok egyesítési kora.

Igy éreznek a pesti tudományos tanodának oktatói, kik magoknak, mint a konferentia összehívásával megbizottak és a megbizásban örömmel eljárni kívánók, kötelességül tűzik ki, a náluk tartandó közgyűlésre valamennyi két hazai prot. főbb tanintézetek oktatóit meghívni. Tanácskozzunk ezuttal Pesten — ahová úgy reméljük többen netalán más érdekekből is p. o. az Aug. 15 esendő 4 kerületi egyetemes gyűlés érdekéből, legszivesebben jövendnek — máskor, lehet, hogy másutt gyűlhetendünk össze és a prot. oktatói tanácskozásokat — minők Némethonban is divatoznak — könnyen szentesítendi a gyakorlat magyar hazánkban is, s általok, mennyi iskolai és nevelési reform eszméket lehetend elhinteni, mennyinek csiráját az összemunkálás által hatályosan öntözgetni.

A megjelenés napjait kérjük a 9-ik Augusztust tekinteni. A tanácskozmányok az

* A főfelügyelő gróf Zay Károly úr e gyűlésre nézve, hozzánk intézett egyik hivatalos levelében következőleg nyilatkozik: „Folyó évi Febr. 13-ról kelt becses levelét vettem, s azoknak azon pontjára nézve, mellyszerint a' dunakerületi oktatók évi gyűlése — mely 1844 Selymeczen tartatott — ezen évben Pesten volna tartandó, s arra a ref. intézetek tanítói is meghívandók — csak teljes helyeslésemet fejezhetem ki, sőt ha majd netán célszerűnek látszatnék honunk mind két testvér hiten levő tanodák képviselőit egy közös gyűlésre összehívni, szerencsémnek tartanám, ha ezen közgyűlés helyeül Zay-Ugrócz tüzetnek ki.“

oskolai épületben lesznek tartandók. A többire kérjük t. cz. Társainkat szíveskedjenek minket becses megjelenésükről legalább számra nézve, még jóval előre megörvendeztetve értesíteni, hogy így t. vendégeink számára a szükséges szállásokról előre gondoskodhassunk. A mi egyébiránt a tartandó tanácskozmányok szerkezetét és tárgyait illeti, arra nézve csak annyit bátorkodunk előre megjegyezni, miként a metaláni idei gyűlési elnök, valamint a jegyzők is, a megjelenendők által fognak választatni, a tanácskozási tárgyak pedig — amelyeknek mezeje egészben a nevelés és a prot. iskolák tudományos köre — hasonlóképen az megjelenendők által lesznek szőnyegre hozandók.

Ezeket amidőn a t. cz. Oktató Uraknak becses figyelmébe ajánlanók és kegyeteket a közös prot. oktatói gyűlés eszméjének felkarolására felszólítva a közöttünk megjelenésre tisztelettel és barátsággal újlag meghívnök — örömmel bevárva az eziránti tudósítást — becses és barátiás jóvoltukba zárt tisztelettel, maradjunk Pesten Martius 30-én 1846.

a Tekintetes tisztelendő Igazgatóság

Tekintetes tisztelendő Oktató társainknak

alázatos szolgálói

a pesti prot. ev. gymnasium és a vele összekapcsolt tanodák oktatói s azok nevében

Dr. Teichengrüber Lajos,
igazgató-oktató.

Vita Zsigmond.